

O položaju države u naslednom pravu Srbije¹

Republika Srbija može naslediti zaostavštinu umrlog lica po opštim pravilima koja važe za testamentalno (zaveštajno) nasleđivanje, a po onome što piše u *Zakonu o nasleđivanju* i po posebnim pravilima o zakonskom nasleđivanju. Autor smatra da postoji nesklad između zakonodavčevog načelnog stava da država nasleđuje zaostavštinu kao poslednji zakonski naslednik i konkretnog normativnog rešenja. Važećim zakonom je određeno da kada protekne rok od godinu dana od objavljivanja sudske odluke kojom se pozivaju lica koja polažu pravo na nasleđe da se jave, sud donosi rešenje kojim zaostavštinu bez naslednika predaje Republici Srbiji *na uživanje*, a ne u svojinu. Država u tom trenutku ne nasleđuje. Ona stiče samo mogućnost da zasnuje faktičku vlast na stvari. Od trenutka sticanja državnine, uspostavlja se posebno pravno stanje. Republika Srbija se od tada nalazi u poziciji uzukapionog držaoca. Prema važećem zakonu, Republika Srbija *stiče svojinu* na predatim pokretnim stvarima u roku od tri godine, a ako su u pitanju nepokretnosti, u roku od deset godina, od otvaranja nasleđa. Zakonodavac ne koristi naslednopravni termin *prelazak zaostavštine*, već stvarnopravni termin *sticanje svojine*. Na osnovu zakonske terminologije i konkretnog normativnog rešenja, može se zaključiti da se ne radi o nasleđivanju, već o sticanju prava svojine na osnovu održaja i da je reč o dislociranom institutu stvarnog prava koji je transponovan u Zakon o nasleđivanju. Navedeno normativno rešenje je u suprotnosti sa javnim interesima, jer država u relativno dugom periodu ne može da otuđi dobra iz ostaviočeve imovine. Za sve to vreme, dužna je da se stara o njima i da za te potrebe izdvaja određena sredstva, na račun poreskih obveznika i društvene zajednice u celini. Razmere tog tereta i mogućih problema su velike, jer u Srbiji, čije je stanovništvo jedno od nastarijih u svetu, postoji veliki broj staračkih domaćinstava (potencijalnih ostavilaca) i mnoštvo neodržavanih, trošnih, pa i potpuno napuštenih objekata u njihovom vlasništvu. U radu su kritički analizirani stavovi Vrhovnog kasacionog suda, koji smatra da naslednik koji se pojavi nakon isteka navedenih rokova može od države zahtevati da na njega prenese ostaviočevu imovinu. Takođe, ukazano je na ideološka i idejna lutanja koja postoje u zemljama jugoistočne Evrope u vezi sa pravnom politikom

* Dr Dr h. c. Dušan Nikolić je redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

¹ Članak sam napisao na poziv urednika ovog časopisa, mog učitelja krivičnog prava prof. dr Zorana Stojanovića, čija sam predavanja pratio na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, davne 1983/84. godine. Rad je napisan u vreme pandemije korona virusa i zatvorenih javnih biblioteka. Delom je zasnovan na istraživanjima vršenim u okviru naučnoistraživačkog projekta *Pravna tradicija i novi pravni izazovi*, čiji je nosilac Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

u oblasti privatnog prava. Autor smatra da bi trebalo napraviti zaokret u pravnoj politici i drugačije odrediti sudbinu zaostavština bez naslednika. Pozicija Republike Srbije bi bila bolja kada bi, po uzoru na ranije važeća normativna rešenja, u Zakonu pisalo samo to da zaostavština bez naslednika postaje državna (javna) svojina.

Ključne riječi: nasledno pravo, zaostavština bez naslednika, država kao naslednik, održaj, Vrhovni kasacioni sud

Uvod

Pravni položaj države u naslednom pravu i u vezi sa naslednim pravom je kompleksan i višeslojan zbog specifičnih funkcija državne vlasti, zbog prirode materije, a u pojedinim pravnim sistemima i zbog nepotrebno iskomplicovane pravne regulative. Za njegovo razumevanje je nesumnjivo potreban širi, multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup,² koji prevazilazi normativne okvire naslednog prava i uske analize pojedinih naslednopravnih instituta. Od širine i domašaja pogleda zavise širina i domašaj misli, a u krajnjoj liniji i efekti praktičnog delovanja koje je na njima zasnovano. Zato će na početku ovog rada biti izložen srazmerno kratak, sumarni pregled funkcija države koje su u neposrednoj ili posrednoj vezi sa naslednim pravom.

Za polazište svakako treba uzeti dominantno mišljenje da je država nastala zbog potrebe društvene zajednice da u novom civilizacijskom kontekstu, u vreme prelaženja iz rodovskog u političko uređenje, na efikasan način uredi distribuciju i prisvajanje dobara i time spreči sukobe među ljudima. Kao što je prvi srpski doktor pravnih nauka Sava Popović Tekelija³ zaključio u *Pravnoj disertaciji o uzroku i cilju postojanja države (Dissertatio iuridica de causa, et fine civitatis)*, odbranjenoj 1786. godine u Pešti⁴ „...[d]esilo se to da je jednima nedostajalo izobilje stvari, a drugima to da bezbrižno uživaju. S toga je *prisvajanje* za sobom povuklo kako želju za sigurnošću, tako i želju za *potrebnim stvarima*. Doista se strah, kao i nezadovoljstvo mogu u izvesnom smislu smatrati uzrocima osnivanja države. Ipak kao *glavni i pravi* uzrok ostaje samo *prisvajanje*.“⁵ Primarna funkcija države u domenu privatnog prava je i danas ista. Ona reguliše distribuciju i prisvajanje dobara, kako za života čoveka (oblast stvarnog i obligacionog prava) tako i za slučaj njegove smrti (oblast naslednog prava).

² To se odnosi kako na tzv. *internu* multidisciplinarnost i interdisciplinarnost u okviru pravne nauke tako i na *eksternu*, koja povezuje znanja iz različitih naučnih oblasti.

³ Sava Popović Tekelija (Arad, 1761 — Arad 1842) plemić, osnivač zadužbine *Tekelijanum* u Pešti koja se starala o razvoju srpske intelektualne elite, dobrotvor i predsednik *Matice srpske*.

⁴ V.: Sava Tekelija, *Dissertatio iuridica de causa, et fine civitatis / Pravna disertacija o uzroku i cilju postojanja države*, (Sa latinskog preveo: Vladislav M. Todorović. Priredio: Dušan Nikolić), drugo izdanje, Matica srpska, Novi Sad, 2011.

⁵ Sava Tekelija, *op. cit.*, str. 61.

Ta funkcija je jednako važna kao i u vreme nastajanja prvih država, ali je nesumnjivo mnogo složenija zbog globalnih trendova i izazova sa kojima se suočava savremeno čovečanstvo, kao što su ubrzani rast svetske populacije, permanentne nestašice hrane i vode u pojedinim delovima sveta, klimatske promene, masovne migracije stanovništva, ubrzana urbanizacija i dramatičan rast imovinske nejednakosti unutar država i među državama.⁶ U takvim okolnostima je veoma važno kako su i kako će u bližoj i daljoj budućnosti biti uređeni distribucija i prisvajanje dobara, kao i koja će ovlašćenja imati lica kojima je priznato pravo na prisvajanje. U ovom kontekstu nameće se pitanje kakav bi danas bio svet u kom živimo da su države imale na raspolaganju finansijska sredstva kojima raspolazu 62 pojedinca čija imovina, prema zvaničnim podacima Ujedinjenih nacija iz 2015. godine, čini polovinu ukupnog svetskog bogatstva⁷ i da su ona korišćena za razvoj nauke, umesto za dalju oplodnju kapitala i nova prisvajanja. Na teorijskoj ravni ta problematika spada u filozofiju, etiku, ekonomiju i sociologiju privatnog prava, a na praktičnoj ravni, u domen pravne politike, koju kreiraju i sprovode organi državne vlasti. Istorija države i prava ukazuje na činjenicu da su se pravopolitičke koordinate i konkretna normativna rešenja menjali u zavisnosti od opštih prilika u društvu. Javljali su se različiti oblici svojine, različita ovlašćenja i različita ograničenja. Evolucija privatnog prava i njegovih instituta (za koju se može tvrditi da je reverzibilna), povremeno prekidana i preusmeravana revolucionarnim mislima i revolucionarnim delovanjima, kretala se u opsegu od proglašavanja svojine za *najapsolutnije pravo* kojim titular može neograničeno raspolagati pravnim poslovima *inter vivos* i *mortis causa*, do teorijskog negiranja i praktičnog ukidanja tog prava, a time i isključenja mogućnosti da se prisvojeno prenese na naslednike. To je ujedno i istorijsko svedočanstvo o (cikličnom) smenjivanju svemoći i (relativne) nemoći države, u pojedinim epohama.⁸ U periodima dominacije *liberalne ideologije*, u duhu čuvene maksime *Laissez faire et laissez passer, le mond va de lui même*, pravna politika je karakteristična po nastojanju da se smanji uticaj države u društvu i da se stvore uslovi za uspostavljanje tzv. *spontanog poretka* (engl. *spontaneous order*). To je uvek praktično značilo sprovođenje (opsežne) deregulacije, odnosno ukidanje propisa donetih od strane organa državne vlasti, jačanje tzv. društvene samoregulacije i,

⁶ V.: Dušan Nikolić, *Introductory Word*, u: *Legal Tradition and New Legal Challenges — Book of Abstracts*, (ur. Dušan Nikolić et. al.), Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2019, str. 9.

⁷ V.: UN Global impact — Inequality. Opširnije o tome: Dušan Nikolić, *Socijalni ekvilibrijum i pravedno privatno pravo*, u: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije*, Tematski zbornik, knjiga V, Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad, 2017, str. 216. i dr.

⁸ V.: Dušan Nikolić, *Uvod u sistem građanskog prava*, XV izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2019, str. 103.

što je u kontekstu ovog rada posebno važno, masovnu (re)privatizaciju državne imovine a time i ekonomsko slabljenje države.⁹ Kada društveni procesi podstaknuti navedenom ideologijom dovedu do krize (a nekada i do raspada) sistema, kao što je bio slučaj 2008. godine sa *hipotekarnim kreditima* u Sjedinjenim Američkim Državama, koja je izazvala lančane reakcije u gotovo svim delovima sveta, ili kada se to dogodi zbog noćekivanih i nekontrolisanih događaja velikih razmera, kao što je aktuelna pandemija korona virusa, dolazi do naglih zaokreta u pravnoj politici i tzv. *državnog intervencionizma*. Državne funkcije tada počinju da jačaju i da zadiru u mnoge, do tada neprikosnovene sfere javnog i privatnog života. Organi državne vlasti donose veliki broj propisa, preduzimaju interventne mere i vrše nacionalizaciju privatne imovine (deprivatizacija), da bi očuvali stabilnost društva i zaštitili strateške interese celokupne zajednice. Mnoge države su napustile (neo)liberalnu ideologiju još 2008. godine. Neke je (privremeno ili trajno) napuštaju ovih dana, u jeku pandemije. Aktuelna zbivanja pokazuju da su države sa jakom strukturom i odgovarajućom infrastrukturu koju kontrolišu organi državne vlasti (dobra u javnoj, državnoj imovini) mnogo spremnije za odgovore na izazove sa kojima se čovečanstvo suočilo i sa kojima će se suočavati, nego one u kojima je infrastruktura od javnog značaja u privatnoj svojini, čak i nezavisno od nivoa razvijenosti i ukupnog nacionalnog bogatstva. Drugim rečima, veoma je važno kako je uređena distribucija dobara među pripadnicima određene društvene zajednice, ali i između pojedinaca i društva u celini. U vremenu u kom živimo postoji naglašena potreba za *socijalnim ekvilibrijumom*, za uravnoteženom pravnom politikom koja obezbeđuje zaštitu kako javnih tako i privatnih interesa, a sa tim u vezi i odgovarajuću pravnu regulativu.¹⁰ To pak podrazumeva integralni pristup sa stanovišta pravne politike i integrativni pristup sa stanovišta pravne nauke. Trebalo bi da kreiranju pravne politike prethode naučne analize i na njima zasnovane javne rasprave. Međutim, to u ovim okolnostima često nije moguće, jer je savremena pravna nauka usitnjena na mnoštvo disciplina i subdisciplina, sa visokim stepenom specijalizacije i odsustvom polivalentnosti koja podrazumeva internu i eksternu multidisciplinarnost i interdisciplinarnost. Jednostavnije rečeno, potrebno je proširiti poglede i razviti metodološke pristupe koji će omogućiti povezivanje znanja iz različitih oblasti u mnogo širim kontekstima.¹¹ Država svako treba da podstiče kreativnost i da obezbedi materijalne uslove za

⁹ Opširnije: Dušan Nikolić, *Civilno društvo i civilno pravo*, u knjizi: *Liber amicorum Nikola Gavella: Građansko pravo u razvoju* (ur. Igor Gliha et al.), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007, str. 51–68.

¹⁰ Opširnije: Dušan Nikolić, *Socijalni ekvilibrijum i pravedno privatno pravo*, u knjizi: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije* (ur. Ranko Keča), Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, 2017, str. 207–219.

¹¹ Opširnije: Dušan Nikolić, *Podela nauka i njihova međusobna uslovljenost*, izlaganje na naučnom skupu *Nauka — stanje, strategija, perspektive*, objavljeno

ostvarivanje slobode naučnog i istraživačkog rada, ali i da, sa druge strane, planski, kroz projektno finansiranje, podstiče (ili čak neposredno organizuje) istraživanja koja su od značaja za kreiranje javnih politika, uključujući i one koje se odnose na pravo i na razvoj pravne regulative. To bi mogao da bude put ka defragmentaciji i reintegraciji nauke i ka integralnom sagledavanju, promišljanju i istom takvom, regulisanju materije koja se odnosi na distribuciju i prisvajanje dobara. Već *prima facie*, bez velikih analiza, može se zaključiti da u ovoj epohi treba voditi pravnu politiku koja treba da spreči materijalno siromašenje društvene zajednice i da dugoročno, uz racionalno uvažavanje i odgovarajuću zaštitu privatnih interesa, doprinosi ekonomskom jačanju države kao njenog reprezentata. Pravna regulativa treba da bude sistemski ustrojena, a to u osnovi znači: sveobuhvatna, koherentna i neprotivrečna.

Pravna politika Republike Srbije u vezi sa distribucijom i prisvajanjem dobara je nedovoljno određena. Moglo bi se reći da je u poređenju sa evropskim i globalnim trendovima prilično anahrona i, u izvesnoj meri, suprotna dugoročnijim nacionalnim interesima. Slična obeležja ima i postojeća pravna regulativa u toj oblasti, jer su se za protekla četvrt veka, od poslednje detaljnije revizije, okolnosti u društvu za koje je pisana ali i u čitavom svetu, u velikoj meri promenile.

1. Sistemski problem: zanemarivanje interkonekcije stvarnog i naslednog prava

Pravna politika se ne može racionalno odrediti niti na adekvatan način sprovoditi, ako je ograničena samo na pojedine grane prava ili, još uže, na pojedine pravne institute, bez povezivanja sa ostalim relevantnim segmentima šire celine. Celinu u pravno-političkom smislu čini problematika koja je povezana sa određenom vrstom društvenih odnosa. U ovom kontekstu, reč je o odnosima među ljudima u vezi sa distribucijom i prisvajanjem dobara. Nije nemoguće, ali je svakako iracionalno voditi različite politike u toj oblasti, kao što nije racionalno imati neusaglašena ili čak protivrečna normativna rešenja u vezi sa istom ili srodnom problematikom.

Teorijske analize naslednopravnih instituta često ne izlaze iz okvira naslednog prava. *Idem per idem*. Ishodi takvog metodološkog pristupa su vidljivi na normativnom planu i u sudskoj praksi, o čemu će biti reči u posebnim odeljcima ovoga rada.

Instituti naslednog prava su vrednosno, pravno-politički, etički, ekonomski i funkcionalno povezani sa institutima stvarnog prava kojima su uređeni distribucija i prisvajanje dobara. Ta veza je ranije bila mnogo naglašenija i očiglednija, ne samo kada su u pitanju njihove teorijske obrade, već i na praktičnom planu, u zakonodavnoj

---

u istoimenom zborniku referata u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti, Beograd, 2016, str. 131–146.

sferi. Kao što je poznato, Gaj (*Gaius, Gaius Noster*) je u *Institucijama (Institutiones)*¹² konstatovao da se celokupno pravo odnosi ili na lica ili na stvari ili na tužbe (*vel ad personas pertinet vel ad res pertinet vel ad actiones*). Drugi deo njegovog *tripartita (ius quod ad res pertinet)* obuhvata norme kojima su uređeni imovinski odnosi. Unutar njega su obrazovane dve grupe normi. Jedna reguliše odnose među živima (*inter vivos*) a druga odnose za slučaj smrti (*mortis causa*). Gajeve tripartitna (*institucionalna*) sistematika je primenjena u Francuskom građanskom zakoniku iz 1804. godine, u Austrijskom građanskom zakoniku iz 1811. godine i, što je u ovom kontekstu značajno, zahvaljujući demotivisanom zakonopiscu Jovanu Hadžiću,¹³ u Srpskom građanskom zakoniku iz 1844. godine.¹⁴ Ideja je bila jasna, a koncept logičan i jednostavan: sve što se odnosilo na distribuciju i prisvajanje stvari regulisano je na istom mestu. Glavni ishod prisvajanja je pravo svojine. Iz njega proističu svojinska ovlašćenja, koja su prenosiva pravnim poslovima *inter vivos* i *mortis causa*. Nasledno pravo

¹² V.: Gaj, *Institucije* (preveo: Obrad Stanojević), Nolit, Beograd, 1982.

¹³ Jovan Hadžić (Sombor, 1799 — Novi Sad, 1869), doktor pravnih nauka; jedan od osnivača *Matice srpske* i njen predsednik, senator Magistrata u Novom Sadu, najznačajniji srpski zakonopisac u XIX veku.

¹⁴ Građanski zakonik za Kneževinu Srbiju pisan je po institucionom (tripartitnom) sistemu i sastoji se iz uvoda i tri dela.

Uvod sadrži opšta načela koja su raspoređena u dva odeljka. Prvi nosi naziv *O građanskim zakonima uopšte*, a drugi, *Osnovne crte pravde i pravice u zakonima građanskim*.

Prvi deo Zakonika je, u duhu Gajeve triparticije, posvećen ličnim pravima. U njemu su uređena sledeća pitanja: 1. O licima i pravima ličnim po sopstvenim svojstvima; 2. O pravima i dužnostima supružnika; 3. O pravima i dužnostima roditelja i dece i 4. Starateljstvo.

Drugi deo Zakonika nosi naziv *O pravima stvarnim*. Međutim, njime nije uređena samo materija stvarnog prava. U tom delu Zakonika postoje dva odeljka. Prvi je posvećen stvarnom i naslednom pravu. Njime su obuhvaćena sledeća pitanja: 1. O stvarima i pravima na stvari; 2. O državini i pravu držanja; 3. O svojini t. j. pravu sopstvenosti, naročito pravu baštinskom; 4. O pribavljanju stvari; 5. Pribavljanje stvari priraštajem i pripatkom; 6. O pribavljanju stvari predajom; 7. O zalozi; 8. O službenostima (servitutima); 9. O nasljediju; 10. O testamentu ili zaveštanju; 11. O sadržaju, smislu i tolkovanju testamenta; 12. O tom kako zavešatelj o svom imanju raspolagati može; 13. O popisu zaostavšega imanja; 14. O deobi; 15. O naslednim pravima i odnošenjima u zadrugi i 16. O nasljediju u nedostatku naredbe zakone i zakonskih nasljednika. Odbinama drugog odeljka, koji je posvećen obligacionom pravu, regulisana su sledeća pitanja: 17. O ugovorima uopšte; 18. O poklonima; 19. O ostavi ili amanetu; 20. O naruči ili poslugi; 21. O zajmu; 22. O punomoćnosti i delovodstvu; 23. O promeni; 24. O prodaji i kupovini; 25. O zakupu; 26. O najmu; 27. O ortakluku; 28. O ugovorima bračnim; 29. O ugovorima odvažnima ili na sreću i 30. O naknadi učinjene štete.

Treći deo nosi naziv: *Opređenja opšta za prava lična i stvarna*. Njime su uređena sledeća pitanja: 1. O načinu kojim se utvrđuju prava i obvezateljstva; 2. O preinačenju (promeni) prava i obvezateljstva; 3. Kako prestaju prava i obvezateljstva i 4. O zastarelosti. Opširnije, sa komentarom i upućivanjima: Gojko Niketić, *Građanski zakonik Kraljevine Srbije, protumačen odlukama odeljenja i opšte sednice Kasacionoga suda*, Beograd, 1909.

ima samo instrumentalnu funkciju. Ono omogućuje prenos svojinskih ovlašćenja. Iz toga proističe jednostavan zaključak. Bez stvarnog prava i njegovih instituta nasledno pravo bi u osnovi bilo bespredmetno. Međutim, tu se ne završava logički niz. Naime, treba biti svestan i činjenice da se promene koje se odigravaju u oblasti stvarnog prava nužno reflektuju i na nasledno pravo. One su velike i dalekosežne.

Prema tradicionalnom učenju, koje potiče iz francuske doktrine, pravo svojine je: 1. *apsolutno*; 2. *ekskluzivno* i 3. *većito*. Apsolutnost se smatra osnovnim i ključnim distinktivnim obeležjem kardinalnog instituta stvarnog prava. Pravna nauka je u tom smislu jedinstvena. Međutim, suština apsolutnosti se objašnjava na različite načine. U početku se smatralo da je pravo svojine apsolutno u tom smislu da daje mogućnost vlasniku da čini sa svojom stvari sve što želi, pa čak i da je uništi, a kasnije je šire prihvaćeno mišljenje da je ono takvo jer daje titularu najširi krug ovlašćenja (*plena in re potestas*).¹⁵ Pojedini autori ga zbog toga kvalifikuju i kao *totalno* (potpuno, sveobuhvatno). Vezivanje pojma apsolutnosti za krug ovlašćenja je zapravo posledica višedecenijskog rasta državnog intervencionizma u sferi privatnog prava¹⁶ i potrebe društvene zajednice da povremeno uvodi nova ograničenja. Ishod tog trenda nije toliko vidljiv u zakonodavstvu, koliko u odlukama najviših nacionalnih sudova pojedinih zapadnoevropskih zemalja i naročito u odlukama evropskih nadnacionalnih sudova. Sud pravde Evropske unije je u jednoj od tzv. istorijskih odluka konstatovao da „član 1 Protokola [Protokol uz *Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava*] daje važnu smernicu, utoliko što priznaje pravo države da „primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima.“ Shodno tome, u Protokolu je prihvaćeno načelo zakonitosti ograničenja koja se primenjuju na korišćenje imovine, dok se u isto vreme ova ograničenja dopuštaju u meri u kojoj ih država smatra „neophodnim“ radi zaštite „opšteg interesa“. U presudi još piše da „u svim državama članicama, postoje brojne zakonodavne mere koje daju konkretan izraz *socijalnoj funkciji prava svojine* [italikom istakao D. N.].“¹⁷

Očigledno je da se pravo svojine više ne smatra *apsolutnim*, u tradicionalnom smislu. Isto važi i za ostala diferencijalna obeležja. Polazna premisa je da je pravo svojine *ekskluzivno* i da isključuje mogućnost da ostala lica učestvuju u prisvajanju iste stvari i ostvarivanju svojinskih ovlašćenja na njima, protivno volji vlasnika (*ius excludendi tertii*). Međutim, pod uticajem navedenih trendova, države uvode nova ograničenja prava svojine, ne samo u javnom, nego i u privatnom

¹⁵ V.: Dušan Nikolić, *Apsolutnost svojine u francuskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 4/2014, str. 90.

¹⁶ O državnom intervencionizmu i uzajamnom prožimanju privatnog i javnog prava V.: Robert Vouin, Pierre Robino, *Droit privé — civil et commercial*, Tome premier, Presses universitaires de France, Paris, 1958, str. 17.

¹⁷ V. Presudu u slučaju Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz (C 44/79).

interesu.¹⁸ Takođe, menjaju se i shvatanja o *večitosti* prava svojine i svojinskih ovlašćenja. Država nekada na posredan način primorava vlasnika da vrši svoje pravo. Ako on to ne čini, organi državne vlasti mu mogu privremeno suspendovati (oduzeti) pojedina ovlašćenja i preneti ih na drugog pojedinca ili pravno lice. Takve mere se preduzimaju onda kada su u pitanju ograničeni resursi, koji su posebno važni za društvenu zajednicu. Tako, država može oduzeti poljoprivredno zemljište i dati ga na privremeno korišćenje drugom zemljoradniku ili pravnom licu koje se bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Vlasnik može i trajno izgubiti pravo svojine, ako neko drugi drži njegovu stvar kao savesni (i zakoniti) držalac u određenom vremenskom periodu. Država prestaje da pruža pravnu zaštitu indolentnom vlasniku i omogućuje, drugom, zainteresovanom licu da putem održaja (*usucapio*) prisvoji određeno dobro.

Summa summarum, pravo svojine više nije ni apsolutno, ni potpuno ekskluzivno, pa ni večito, u tradicionalnom smislu. U takvim okolnostima ni instituti naslednog prava ne mogu ostati nepromenjeni. To posebno važi za one kojima je određena pozicija države u naslednopravnim odnosima.

2. Država kao naslednik u pravnom sistemu Republike Srbije

Republika Srbija može naslediti zaostavštinu umrlog lica po opštim pravilima koja važe za testamentalno (zaveštajno) nasleđivanje, a po onome što piše u *Zakonu o nasleđivanju* iz 1995. godine¹⁹ i po posebnim pravilima o zakonskom nasleđivanju. U ovom kontekstu, detaljnije će biti razmotrena normativna rešenja koja se odnose na potonji pravni režim, pre svega zbog značaja materije²⁰ ali i zbog mnogih dilema koje se u vezi sa njima javljaju u pravnoj teoriji i sudskoj praksi.

Navedenim Zakonom propisano je da ostavioca, kao zakonski naslednici, po zakonskim naslednim redovima, nasleđuju: njegovi potomci, njegovi usvojenici i njihovi potomci, njegov bračni drug, njegovi roditelji, njegovi usvojioci, njegova braća i sestre i njihovi potomci, njegovi dedovi i babe i njihovi potomci i njegovi ostali preci.²¹ U završnom stavu istog člana određeno je da je Republika Srbija poslednji

¹⁸ Opširnije: Dušan Nikolić, *Klimatske promene i građansko pravo — Elementi za strategiju prilagođavanja*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 4/2013, str. 73. i dr; Dušan Nikolić, *Climate change and property rights changes*, poglavlje u knjizi: *Property rights and climate change — Land use under changing environmental conditions*, (ed. Fennie van Straalen etc.), Routledge Complex Real Property Rights Series, London — New York, 2018, pp. 52–70.

¹⁹ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/1995, 101/2003 — odluka USRS i 6/2015.

²⁰ O toj tematici nije mnogo pisano. Poslednji tematski rad objavljen je početkom devedesetih godina XX veka. V.: Oliver Antić, *Država kao zakonski naslednik*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1–3/1991, str. 19–28.

²¹ V.: član 8, stav 1 Zakona o nasleđivanju.

zakonski nasljednik.²² Njenom pravnom položaju u tom svojstvu posećen je poseban odeljak *Republika Srbija kao zakonski nasljednik*, a rubrum jedinog člana koji ga čini je *Kad i kako Republika Srbija nasleđuje*. U tom kontekstu određeno je: 1. da Republika Srbija nasleđuje ako ostavilac nema drugih zakonskih nasljednika; 2. da se Republika Srbija ne može odreći nasleđa i 3. da zaostavština koju država nasledi postaje državna imovina.²³ Navedeni odeljak nije potpun u normativnom smislu. Način na koji država stiče imovinu bez nasljednika (lat. *bona vakantia*) regulisan je odredbama u okviru odeljka *Postupak sa zaostavštinom ako su nasljednici nepoznati*. Navedeni naslov je u neskladu sa predmetom pravnog regulisanja i sadržinom odredbi. Naime, ovde se ne radi o situaciji u kojoj su nasljednici nepoznati, već o onoj u kojoj je neizvesno da li ih ima. To proističe iz prirode materije, ali i iz same formulacije pravne norme koja glasi: „[1] *Kad nije poznato ima li nasljednika* [italikom naglasio D. N.], sud će oglasom pozvati lica koja polažu pravo na nasleđe da se prijave sudu u roku od jedne godine od dana objavljivanja oglasa. [2] Oglas će se istaći na oglasnoj tabli suda, objaviti u 'Službenom listu Savezne Republike Jugoslavije', 'Službenom glasniku Republike Srbije', a, po potrebi, i na drugi način. [3] Ako ima nagoveštaja da je prebivalište ili boravište nasljednika u inostranstvu, oglas će se objaviti i u odgovarajućem inostranom sredstvu javnog obaveštavanja.“²⁴ U ovom kontekstu poseban značaj ima drugi član u sastavu istog odeljka koji sadrži vrlo specifično normativno rešenje. Naime, Zakonom je određeno da: „[1] Kad se po isteku roka od jedne godine od dana najkasnije objavljenog oglasa ne prijavi nijedan nasljednik, sud će doneti rešenje kojim zaostavštinu predaje na uživanje Republici Srbiji. [2] Republika Srbija stiče svojinu na predatim stvarima u roku od tri godine za pokretne, a deset godina za nepokretne stvari, počev od otvaranja nasleđa.“²⁵ Istom korpusu pripadaju pravna pravila u okviru odeljka o *staraocu zaostavštine*, kojeg sud postavlja ako nije poznato da li ima nasljednika, kada je njihovo prebivalište ili boravište nepoznato, kao i u drugim slučajevima.²⁶ On je ovlašćen da u ime nasljednika tuži i bude tužen, da naplaćuje potraživanja, isplaćuje dugove i isporuke i da zastupa nasljednike u svim drugim pravnorelevantnim situacijama u vezi sa zaostavštinom.²⁷

3. Priroda prava države u režimu zakonskog nasleđivanja

Na osnovu navedenog se može zaključiti da postoji nesklad između zakonodavčevog načelnog stava da država nasleđuje zaostavštinu

²² V.: član 8, stav 4 Zakona o nasleđivanju.

²³ V.: član 21 Zakona o nasleđivanju.

²⁴ Član 208 Zakona o nasleđivanju.

²⁵ Član 209 Zakona o nasleđivanju.

²⁶ V.: član 210 Zakona o nasleđivanju.

²⁷ V.: član 211 Zakona o nasleđivanju.

kao poslednji zakonski naslednik i konkretnog normativnog rešenja. Prema opštim pravilima, zaostavština prelazi na naslednike u trenutku ostaviočeve smrti.²⁸ Oni istovremeno stiču pravo na odricanje od nasleđa. Za državu važe posebna pravila. Kao što je već rečeno, kada protekne rok od godinu dana od poslednjeg objavljenog oglasa, sud donosi rešenje kojim zaostavštinu predaje Republici Srbiji *na uživanje*, a ne u svojinu. Država u tom trenutku ne nasleđuje. Ona stiče mogućnost da zasnuje faktičku vlast na stvari. Od trenutka sticanja državnine, uspostavlja se posebno pravno stanje. Republika Srbija je *in conditione usucapiendi*. Drugim rečima, ona se nalazi u poziciji uzukapionog držaoca. U Zakonu piše da Republika Srbija *stiče svojinu* na predatim pokretnim stvarima *u roku od tri godine*, a ako su u pitanju nepokretnosti, *u roku od deset godina*, od otvaranja nasleđa. Ta odredba je specifična kako terminološki, tako i suštinski. U navedenom normativnom kontekstu zakonodavac ne koristi naslednopravni termin *prelazak zaostavštine*, već stvarnopravni termin *sticanje svojine*. Na osnovu zakonske terminologije i konkretnog normativnog rešenja, može se zaključiti da se ovde ne radi o nasleđivanju, već o sticanju prava svojine *na osnovu održaja* i da je reč o *dislociranom institutu stvarnog prava* koji je transponovan u Zakon o nasleđivanju.

Prema postojećem konceptu, država ne može da otuđi ostaviočeve pokretne stvari u periodu od tri godine, a nepokretnosti, u periodu od deset godina. Za sve to vreme, dužna je da se stara o imovini ostavioaca i da za te potrebe izdvaja finansijska sredstva na teret poreskih obveznika i društvene zajednice u celini. Razmere tog tereta i mogućih problema su velike, jer u Srbiji, čije je stanovništvo jedno od najstarijih u svetu, postoji veliki broj staračkih domaćinstava (potencijalnih ostavilaca) u čijoj svojini su desetine hiljada neodržavanih, trošnih i često potpuno napuštenih objekata. Pri tom, u skladu sa onim što je rečeno u uvodu ovog rada o širini pogleda (i širini misli), treba imati u vidu i relevantna pravila iz drugih grana prava, a pre svega odredbe važećeg *Zakona o obligacionim odnosima* iz 1978. godine²⁹ o preventivnom delovanju u oblasti odštetnog prava. Naime, propisano je da „[s]vako može zahtevati od drugoga da ukloni izvor opasnosti od koga preti znatnija šteta njemu ili neodređenom broju lica [...]“ i da će „[s]ud na zahtev zainteresovanog lica narediti da se preduzmu odgovarajuće mere za sprečavanje nastanka štete ili uznemiravanja, ili da se otkloni izvor opasnosti, *na trošak držaoca izvora opasnosti* [italikom istakao D. N.], ako ovaj sam to ne učini.“³⁰

Kao što je već rečeno, kada nema drugih naslednika, država se ne može odreći nasleđa. To eksplicitno piše u Zakonu, a proističe i iz šireg normativnog konteksta, odnosno koncepta za koji se opredelio zakonodavac. Zaostavština po sili zakona (*ex lege*) prelazi na

²⁸ V.: član 212, stav 1 Zakona o nasleđivanju.

²⁹ Službeni list SFRJ, 29/1978.

³⁰ Član 156, stav 1 i 2 Zakona o obligacionim odnosima.

testamentalne i zakonske naslednike koji nasleđuju po opštim pravilima o zakonskom nasleđivanju već u trenutku smrti ostavioca. Oni istovremeno stiču i pravo da se odreknu nasleđa. U *Rečniku srpskoga jezika*³¹ Matice srpske (najstarije kulturne i naučne institucije srpskog naroda, kojoj je poverena standardizacija jezika) piše da je *nasleđe* (nasledstvo) „imovina, zaostavština koju neko nasleđuje posle nečije smrti...“, a u *Leksikonu građanskog prava* da je nasleđe „najčešće sinonim za zaostavštinu, *imovinu koja po pravilima naslednog prava prelazi u trenutku delacije sa ostavioca na naslednika*, odnosno naslednike [italikom istakao D. N.]“.³² Iz normativnog koncepta za koji se opredelio zakonodavac nesumnjivo proističe sledeće: 1. zaostavština ne prelazi na državu u trenutku delacije; 2. imovina umrlog (ili lica proglašenog za umrlo) ne prelazi na državu po pravilima naslednog prava i 3. država stiče pravo svojine na dobrima ostavioca po pravilima stvarnog prava o održaju, kao privilegovani uzukapijent. Kao što niko na drugoga ne može preneti više prava nego što sam ima (*Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*, ili kao što je Valtazar Bogišić,³³ pišući Zakonik za narod, narodski³⁴ rekao: *Tek ono što imaš, možeš drugome dati; otuda izreka: nemoš' drugom više prava ustupiti n'o što sam imaš.*),³⁵ logično je i da se niko ne može odreći onoga što nema. To važi i za državu.

Država se ne može odreći nasleđa, jer ga ne stiče, a ne može se odreći ni pozicije privilegovanog uzukapijenta, čak i ako je umrli (ili proglašeni za umrlog) bio prezadužen, odnosno ako je pasiva imovine veća od aktive. Ta činjenica takođe ukazuje na potrebu da se promeni pravna politika i na njoj zasnovana regulativa koja se odnosi na distribuciju i prisvajanje dobara, kako u oblasti naslednog tako i u oblasti stvarnog prava. Pri određivanju pravca i opsega tih promena, potrebno je sagledati problematiku u celini. To pak podrazumeva analitičko povezivanje srodnih instituta. U ovom kontekstu se svakako treba kratko osvrnuti na dereliktiju (*derelictio*) — srodan institut stvarnog prava, koja, kada su u pitanju nepokretnosti, za posledicu ima prelazak (dela) imovine u svojinu države. Trebalo bi da pravne politike u stavnopravnom i naslednopravnom domenu budu

³¹ Rečnik srpskoga jezika, Matica srpska, Novi Sad, 2011, str. 778.

³² Leksikon građanskog prava, (ur. Obren Stanković), Nomos, Beograd, 1996, str. 375.

³³ Valtazar Bogišić (Cavtat, 1834 — Rijeka, 1908), pravnik, profesor univerzитета, zakonopisac. Njegov naučnoistraživački rad i Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru inspirisali su pisce *Japanskog građanskog zakonika iz 1898. godine*.

³⁴ V.: Miodrag Orlić, *Zaostavština Valtazara Bogišića u svetskoj i srpskoj pravnoj kulturi (naročito odeljak Metod izlaganja — jezik) u: Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (Zbornik radova. Ur. Zoran P. Rašović)*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2018, str. 155. i dr.

³⁵ Član 1009 Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine. V.: Zoran P. Rašović, *Bogišićeve pravne izreke — Skladnosti između rimskopravnog i crnogorskog narodnog vrela*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2016, str. 326–331.

usaglašene i usklađene sa javnim interesima, a pravna regulativa takva da oba instituta omogućuje postizanje istih ili sličnih efekata.

Pravna politika u vezi sa derelikcijom je naglo promenjena u vreme donošenja *Zakona o prometu nepokretnosti* iz 2014. godine³⁶. Do tada je važno pravilo da se „vlasnik nepokretnosti može jednostranom izjavom odreći prava svojine na nepokretnosti u korist Republike Srbije, *ako na njoj nema tereta*, osim stvarnih službenosti [italikom istakao D. N.]“³⁷ Intencija zakonodavca je bila da se izbegnu nepotrebni troškovi i nepotrebno administriranje u slučajevima u kojima bi nepokretnosti bile opterećene preko mere koja prelazi njihovu tržišnu vrednost. Navedeno normativno rešenje je bilo suviše restriktivno, jer se npr. moglo dogoditi da nekretnina ne može da pređe u državnu svojinu, samo zbog toga što je neznatno opterećena hipotekom, pa čak i zbog neizmirenih poreskih obaveza (koje se tada, po pravilima sudskog izvršnog prava, nisu mogle prinudno naplatiti javnom prodajom te iste nepokretnosti). Trebalo je odrediti fleksibilnija pravila ili ovlastiti javnog pravobranioca da u svakom konkretnom slučaju proceni da li je derelikcija celishodna, odnosno da li je u javnom interesu. Umesto toga, napravljen je drastičan zaokret u pravnoj politici. Sada važećim *Zakonom o prometu nepokretnosti* iz 2014. godine određeno je da se „Vlasnik nepokretnosti može jednostranom izjavom odreći prava svojine na nepokretnosti u korist Republike Srbije, autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave.“³⁸ Tako nešto je moguće čak i ako visina dugova višestruko prevazilazi vrednost nekretnine. U takvim slučajevima nastaje nepotreban trošak koji pada na teret poreskih obveznika i celokupne društvene zajednice. Prema važećim propisima, država se ne može odreći pozicije privilegovanog sticaoca. Naime, propisano je da se „[i]zjava o odricanju [...] daje u obliku javnobeležnički potvrđene (solemnizovane) isprave i služi kao osnov za upis u javnu knjigu o evidenciji nepokretnosti i pravima na njima“³⁹ i da će „Javni beležnik potpisanu izjavu, zajedno sa priloženim ispravama, u roku od 15 dana dostaviti Republičkoj direkciji za imovinu Republike Srbije, odnosno nadležnom organu autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave, radi pokretanja postupka za upis prava i određivanje načina korišćenja predmetne nepokretnosti.“⁴⁰ Očigledno je da je uspostavljen automatizam koji isključuje bilo kakvu ocenu celishodnosti derelikcije i postojanja interesa države da u konkretnom slučaju postane vlasnik nepokretnosti. Takva pravna politika je neprimerena vremenu u kom živimo, trendu ekonomskog jačanja država i jačanju državnog intervencionizma u savremenom svetu.

³⁶ Službeni glasnik RS, 93/2014.

³⁷ Član 16 Zakona o prometu nepokretnosti Republike Srbije iz 1998. godine (Službeni glasnik RS, 42/1998).

³⁸ Član 13, stav 1 Zakona o prometu nepokretnosti.

³⁹ Član 13, stav 2 Zakona o prometu nepokretnosti.

⁴⁰ Član 13, stav 4 Zakona o prometu nepokretnosti.

Odredbe Zakona o nasleđivanju dovode državu u mnogo složeniju i nepovoljniju poziciju, jer nepokretnost ne prelazi odmah u javnu svojinu, kao u slučaju derelikcije. Kao što je rečeno, potrebno je da protekne zakonski rok od deset godina, u kom je država dužna da se stara o imovini ostavioca. Može se dogoditi da se u međuvremenu pojavi naslednik, koji do tada nije bio poznat, i da dà pozitivnu nasledničku izjavu, odnosno da izjavi da se prihvata nasleđa. Naime, Zakonom je određeno da pravo naslednika da zahteva zaostavštinu *ne zastareva*.⁴¹ U drugom stavu istog člana piše da se „time ne dira u pravila o održaju, sticanju od nevlasnika i zastarelosti potraživanja.“⁴² Međutim, Vrhovni kasacioni sud Srbije od nedavno navedene odredbe tumači na način koji je još nepovoljniji za državu.

4. Stavovi Vrhovnog kasacionog suda

U postupku po reviziji⁴³ koju je pre nekoliko godina tužilac izjavio protiv odluke Apelacionog suda u Beogradu, Vrhovni kasacioni sud je utvrdio sledeće činjenice: Ostavilja je bila vanknjižni vlasnik garsonjere površine 13m² koja se nalazi u prizemlju stambene zgrade u Beogradu i to na osnovu ugovora o otkupu stana koji je zaključila sa Opštinom Palilula kao prodavcem 1995. godine. Ona nije sačinila zaveštanje niti je zaključila ugovor o doživotnom izdržavanju. Po saznanju za činjenicu smrti, Javni pravobranilac Gradske opštine Palilula je 03. 06. 2005. godine kod Prvog osnovnog suda u Beogradu pokrenuo postupak za raspravljanje zaostavštine. Pošto nije bilo poznato da li ostavilja ima naslednike, sud je u *Službenom glasniku Državne zajednice Srbije i Crne Gore, Službenom glasniku Republike Srbije* i na sudskoj oglasnoj tabli objavio oglas u kome je pozvao sva zainteresovana lica koja polažu pravo na nasleđe da se jave sudu u roku od godinu dana od dana objavljivanja oglasa. Sud nije objavio oglas u inostranom sredstvu javnog obaveštavanja, mada je to mogao da učini prema odredbama Zakona o nasleđivanju. Kako se u navedenom roku niko nije prijavio Prvi opštinski sud u Beogradu je doneo rešenje O 1504/05 od 23. 11. 2006. godine kojim je nepokretnost predao Republici Srbiji na uživanje. Tužilac koji je sin ostavilje podneo je tužbu za utvrđenje prava svojine protiv tužene Republike Srbije 10. 06. 2014. godine. Nižestepeni sudovi su našli da je njegov tužbeni zahtev neosnovan, s obzirom na to da je Republika Srbija protekom 10 godina od otvaranja nasleđa postala vlasnik sporne nepokretnosti i to po sili zakona.

Vrhovni kasacioni sud je usvojio tužbeni zahtev tužioca, preinačio presude Prvog osnovnog suda u Beogradu i Apelacionog suda u Beogradu i utvrdio da je tužilac vanknjižni vlasnik navedene garsonjere

⁴¹ V.: Član 21, stav 1 Zakona o nasleđivanju.

⁴² Član 21, stav 2 Zakona o nasleđivanju.

⁴³ V.: Presudu Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 402/2016, od 15. 12. 2016. godine.

po osnovu nasleđa, da je tužena Republika Srbija dužna da to prizna i trpi, pod pretnjom prinudnog izvršenja i da isplati 176.950 dinara (oko 1.500 evra) na ime troškova postupka.

U obrazloženju navedene odluke Vrhovnog kasacionog suda između ostalog piše: „Zaključak nižestepeni sudova da je tužiočev tužbeni zahtev neosnovan nije na zakonu zasnovan. Po članu 8. stav 4. Zakona o nasleđivanju („Službeni glasnik RS“ 46/95 i 6/2015) Republika Srbija je poslednji zakonski naslednik i po članu 29. stav 1. istog zakona ona nasleđuje ako nema zakonskih naslednika. Nižestepeni sudovi su zauzeli stav da to što nije pronađen zakonski naslednik ni po objavljenom oglasu, a u roku iz člana 209. stav 1. Zakona o nasleđivanju stvara osnov da država postane vlasnik nepokretne imovine koja je predmet nasleđivanja po članu 209. stav 2. istog zakona. Na taj način je činjenica da zakonski naslednik nije pronađen izjednačena sa situacijom kao da zakonskog naslednika i nema. Međutim, *pravo države da nasleđuje se mora restriktivno tumačiti* [italikom istakao D. N.] i to na taj način da ona nasleđuje samo kada zakonskog naslednika zaista nema. Cilj ustanovljenja Države kao zakonskog naslednika je da se spreči nastajanje imovine bez vlasnika i tzv. ležeće nasleđe, a što bi dovelo do *pravne nesigurnosti* [italikom istakao D. N.]. Samim tim proizilazi da *pojava zakonskog naslednika u bilo koje vreme* [italikom istakao D. N.] stvara osnov da on od Države koja je *postala formalni vlasnik* [italikom istakao D. N.] protekom zakonskih rokova, a time i pasivno legitimisana, potražuje svoje nasledstvo. Takav zaključak proističe iz odredbe člana 220. stav 1. Zakona o nasleđivanju po kojoj *pravo naslednika da zahteva zaostavštinu ne zastareva* [italikom istakao D. N.], a takav stav nije protivan ni stavu 2. člana 221. Zakona o nasleđivanju po kome se ne može dirati u pravila o održaju, sticanju od nevlasnika i zastarelosti potraživanja. Da bi se moglo govoriti o održaju, nužna je faktička vlast na stvari, savesnog držaoca uz protek zakonskog roka po članu 28. Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa pri čemu postoji i *zakonska pretpostavka o nasledniku kao držaocu* [italikom istakao D. N.] od trenutka otvaranja nasleđa (smrti ostavioca) po članu 73. istog zakona. Očito je da *postoji određena neusklađenost* [italikom istakao D. N.] između člana 209. stav 2. i člana 21. u vezi člana 221. Zakona o nasleđivanju u vezi sa pomenutim odredbama Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa. *Te neusklađenosti se moraju tumačiti u korist zakonskih naslednika jer se samo na taj način može ostvariti ustavom zajemčeno pravo na imovinu* [italikom istakao D. N.] iz člana 58, kao i pravo na imovinu iz člana 1. dodatnog protokola uz Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.“

Radi preglednosti, sporni stavovi će biti ukratko razmotreni po redosledu izlaganja u obrazloženju presude.

Kao što je već konstatovano u prethodnim odeljcima ovoga rada, ne radi se o zakonskom pravu države da nasleđuje, već o privilegovanom sticanju prava svojine putem održaja.

Stav da se *pravo države* da nasleđuje *mora restriktivno tumačiti* je problematičan sa stanovišta osnovnih načela na kojima se tradicionalno temelji građansko pravo, o čemu će biti posebno reči u narednom odeljku, a naročito kada se ima u vidu sve što je u uvodu ovoga rada rečeno u vezi sa ideološkim, idejnim i pravopolitičkim zaokretima u savremenom svetu.

Stav Suda da je pravo države da nasleđuje kao zakonski naslednik ustanovljeno da ne bi postojala imovina bez vlasnika (ležeća zaostavština) i da bi se izbegla pravna nesigurnost, u skladu je sa onim što piše u domaćoj literaturi. U tome su pravna teorija i pravna praksa u saglasju. Međutim, činjenica je da usvojeni koncept stvara *pravnu nesigurnost za samu državu*, jer je neizvesno da li će se do isteka navedenih rokova pojaviti naslednik koji ranije nije bio poznat i da li će država izgubiti status privilegovanog uzukapijenta i biti dužna da preda imovinu o kojoj se do tada starala. Nakon donošenja Presude o kojoj je reč, pozicija države je još nepovoljnija. Ne zna se da li će se to dogoditi nakon isteka roka, da li će biti dužna da reprivatizuje ono što je stekla na zakonit način i da stečeno preda nasledniku koji se naknadno pojavio.

Po mišljenju sudskog Veća, naslednik za koga se ranije nije znalo da postoji, a koji se kasnije pojavio može bilo kada da traži od države da na njega prenese imovinu ostavioca. Činjenica je da u *Zakonu o nasleđivanju* piše da *pravo naslednika da zahteva zaostavštinu ne zastareva*, a to znači da, za razliku od normativnih rešenja u nekim drugim pravnim sistemima, ne postoji vremensko ograničenje (rok) za njegovu realizaciju. Međutim, u ovom kontekstu postoje još neka otvorena pitanja. Pre svega, treba razmotriti prirodu prava naslednika da zahteva zaostavštinu. Šta naslednik zapravo može da traži? Kao što je već konstatovano, propisano je da *zaostavština prelazi po sili zakona na ostaviočeve naslednike u trenutku njegove smrti*. Zaostavštinu čine imovinska prava koja je ostavilac imao u vreme smrti i koja mogu biti predmet naslednopravne sukcesije: pravo svojine; pravo zaloge; pravo stvarne službenosti; pravo građenja; prava industrijske svojine; autorska prava; relativna (obligaciona, tražbena) prava i pravne moći.⁴⁴ Naslednik u trenutku delacije postaje vlasnik stvari, a u zavisnosti od sadržine ostaviočeve imovine, u istom trenutku može postati založni poverilac, titular stvarne službenosti i dr. Po logici stvari, do isteka zakonom određenih rokova, naslednik ne može da traži da nasledi zaostavštinu, jer ju je već nasledio, kao što od države ne može da traži da na njega prenese pravo svojine, jer ga već ima. Sa druge strane, država to ne bi mogla da učini, jer kao što je poznato, *niko na drugoga ne može preneti više prava nego što sam ima*. Naslednik koji se naknadno pojavio može da zahteva samo da mu država omogući da uspostavi faktičku vlast (državinu) na stvari. To za posledicu ima prekid održaja. Država gubi poziciju uzukapijenta. U ovom kontekstu treba ukazati na činjenicu da se pravo svojine koje

⁴⁴ V.: *Zaostavština*, odrednica u Leksikonu građanskog prava, str. 190–191.

je naslednik stekao u trenutku smrti ostavioca ne razlikuje od prava svojine stečenog po drugom pravnom osnovu koji imaju druga lica. Ni jednim zakonom nije eksplicitno uspostavljen poseban pravni režim. Sa stanovišta stvarnog prava, naslednik je u trenutku smrti ostavioca u pravnoj poziciji u kojoj se nalaze i ostali vlasnici. Kao što je rečeno u uvodnom delu ovoga rada, pravo svojine se u savremenim pravnim sistemima više ne smatra ni apsolutnim, ni ekskluzivnim, niti večitim, u tradicionalnom smislu. Svaki vlasnik, pa i onaj koji je to postao u trenutku delacije, može izgubiti pravo svojine zbog indolentnosti, u skladu sa pravilima stvarnog prava o održaju. Odredba Zakona o nasleđivanju, po kojoj se pravilom o nezastarevanju prava da se zahteva zaostavština „ne dira u pravila o održaju, sticanju od nevlasnika i zastarelosti potraživanja“⁴⁵ je jasna i (u tom i normativnom kontekstu) sasvim logična. Jednostavnije rečeno, naslednik je nasleđivanjem stekao pravo svojine, pa ga je zbog indolentnosti izgubio. *Ko pravo svoje zapušta, nek sebe krivi ako ga izgubi.*⁴⁶ Takav vrednosni sud datira iz rimskog prava. O tome svedoči čuvena Paulova (*Paulus*) sentenca: *Smatra se da stvar otuđuje onaj ko dozvoli da drugi stekne održajem (Videtur rem aleinare, qui eam patitur usurari).*⁴⁷ Nema razloga da u ovim vremenima bude drugačije. Naročito kada se imaju u vidu oskudni resursi kojima raspolaže čovečanstvo, kao i sve izraženiji trend reafirmacije ideje o socijalnoj funkciji svojine, koji je podstaknut tom problematikom.

Šta se događa kada proteknu rokovi predviđeni zakonom? Naslednik koji se naknadno pojavio tada gubi pravo svojine (i druga prava koja su činila zaostavštinu ostavioca). Država postaje vlasnik dobara na osnovu održaja. To je logično, jer u skladu sa načelom isključivosti, na stvari može postojati samo jedno pravo svojine. U presudi Vrhovnog kasacionog suda piše da je država postala *formalni vlasnik*. Činjenica je da takva vrsta titulara ne postoji u pravnom sistemu Republike Srbije, kao što ne postoji ni *formalno pravo svojine*.

Po isteku zakonskih rokova, naslednik koji se naknadno pojavio ne može da zahteva zaostavštinu, jer ju je već nasledio i izgubio. Suprotan stav dovodi državu u neravnopravan položaj, što je u suprotnosti sa načelima na kojima se zasniva građansko pravo.

5. Načelo ravnopravnosti subjekata u građanskom pravu

U ovom kontekstu samo kratko treba konstatovati da je građansko pravo karakteristično po tome što su svi učesnici građanskopravnih odnosa ravnopravni. To nesumnjivo proističe iz jednog *opšteg* i jednog

⁴⁵ Član 221 Zakona o nasleđivanju.

⁴⁶ Član 1031 Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru. V.: Zoran P. Rašović, *Bogišićeve pravne izreke...*, str. 422.

⁴⁷ Paulus — D, 5, 16, 28. Navedeno prema: Dragomir Stojčević — Ante Romac, *Dicta et regulae iuris*, Beograd, 1984, str. 546.

*diferencijalnog načela.*⁴⁸ Naime, na evropskom prostoru se još od francuske buržoaske revolucije i donošenja *Deklaracije o pravima čoveka i građanina* 1789. godine razvijala ideja o tome da su pred zakonom svi jednaki i da je zakon jednak za sve. Danas je to opšte načelo koje je sadržano u gotovo svim ustavima i koje se odnosi na sve grane prava. Izuzetak u određenoj meri predstavljaju samo grane koje pripadaju javnopravnoj oblasti. U njima država ima bitno drugačiju poziciju u odnosu na ostale subjekte. Ona istupa kao nosilac imperijuma. Organi državne vlasti naređuju ostalim subjektima koji su u skladu sa principom subordinacije volja dužni da postupe u skladu sa naređenjima. Kao što je poznato, građansko pravo se razlikuje od grana javnog prava po tome što u njemu važi princip koordinacije volja i što su svi učesnici pravnih odnosa ravnopravni, uključujući i državu. U skladu sa tim treba tumačiti važeće norme i na tim osnovama razvijati pravnu politiku. Država ne treba da bude u povlašćenom položaju, jer bi time bila dovedena u pitanje ravnopravnost drugih subjekata, ali ni u gorem položaju, jer bi to dovelo u pitanje njenu ravnopravnost i legitimne interese društvene zajednice u privatnopravnoj sferi.

U vezi sa navedenim slučajem, a „[c]eneći dozvoljenost i osnovanost revizije na osnovu čl. 404. i 408. ZPP, Vrhovni kasacioni sud je našao da su ispunjeni zakonski uslovi da se o izjavljenoj reviziji odlučuje kao o izuzetno dozvoljenoj, kao i da je revizija osnovana. Odredbom člana 404. ZPP („Službeni glasnik RS“ 72/11 i 55/14) je predviđeno da je revizija izuzetno dozvoljena zbog pogrešne primene materijalnog prava i protiv drugostepene presude koja se ne bi mogla pobijati revizijom, ako je po oceni Vrhovnog kasacionog suda potrebno da se razmotre pravna pitanja od opšteg interesa ili pravna pitanja u interesu ravnopravnosti građana, radi ujednačavanja sudske prakse i ako je potrebno novo tumačenje prava.“ [...] U konkretnom slučaju, po mišljenju Vrhovnog kasacionog suda „[t]o je *potreba za novim tumačenjem prava*, [italikom istakao D. N.] odnosno odredaba Zakona o nasleđivanju koje regulišu pravo Države da nasleđuje u vezi sa odredbama Zakona o osnovama svojinsko-pravnih odnosa koje regulišu održaj.“⁴⁹

Nesporno je da je nekada potrebno tumačenjem do izvesne mere prilagoditi pravo novim prilikama u društvu. Naročito ako su normativna rešenja anahrona i međusobno neusklađena. Međutim, u ovom slučaju su inovacije bile problematične, a s obzirom na to da se radi o stavu najvišeg suda, izvesno je da će se reflektovati i na sve istovrsne buduće slučajeve. Vrhovni kasacioni sud je protumačio relevantne odredbe Zakona o nasleđivanju na način koji je protivan interesima društvene zajednice i trasirao put za dalje odlučivanje koji vodi u suprotnom smeru u odnosu na onaj u kom se razvijaju pravni sistemi većine evropskih zemalja.

⁴⁸ Opširnije o opštim i diferencijalnim načelima: Dušan Nikolić, *Uvod u sistem građanskog prava...*, str. 107. etc.

⁴⁹ Iz obrazloženja Presude Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 402/2016, od 15. 12. 2016. godine.

6. Ideološka i idejna lutanja

Na prostoru Istočne Evrope je bilo mnogo nedoumica, zablude, pogrešnih procena i loših odluka u domenu pravne politike. Razloga za to je bilo mnogo. Jedan od ključnih je taj što je srušen jedan sistem vrednosti na kom se temeljila dotadašnja pravna regulativa, a drugi, zasnovan na novim vrednostima, dugo nije uspostavljen. Istočnoevropska društva su sporo reagovala na promene koje su bile izuzetno velike i važne. U nekima se pravna regulativa i dalje, po inerciji, razvija u duhu (neo) liberalne ideologije, koju su mnoge zapadnoevropske zemlje odavno napustile opredelivši se za tihi, prikriveni, a negde i za otvoreni državni intervencionizam u oblasti privatnog prava. Podaci o tome se nalaze u jednoj kratkoj uporednopravnoj studiji o apsolutnosti prava svojine.

Pojmovna određenja prava svojine koja se mogu naći u zakonima većine istočnoevropskih zemalja nomotehnički, a u izvesnoj meri i suštinski, podsećaju na epohu liberalnog kapitalizma sa početka XIX veka. Normativna rešenja su karakteristična po tome što: 1. ovlašćuju vlasnika da sa svojom stvari čini šta želi i 2. određuju da se pravo svojine može ograničiti samo zakonom⁵⁰. Uz to, u pravnoj teoriji tih

⁵⁰ „Pravo svojine je pravo imati stvar u posedu, upotrebljavati je i uživati na najopsežniji način, te njome raspolagati. Ograničenja upotrebe, uživanja i raspolaganja se mogu ustanoviti samo zakonom.“ (Čl. 37, st. 1 *Stvarnopravnog zakona* Slovenije, *Uradni list* Republike Slovenije, 87/2002). „Pravo vlasništva je stvarno pravo na određenoj stvari koje ovlašćuje svoga nositelja da s tom stvari i koristima od nje čini što ga je volja te da svakoga drugoga isključi, ako to nije protivno tuđim pravima ni zakonskim ograničenjima.“ (Čl. 30, st. 1 *Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima* Republike Hrvatske, *Narodne novine*, 91/1996). „Vlasništvo je stvarno pravo, koje vlasniku daje ovlašćenje da slobodno i po svojoj volji stvar posjeduje, koristi i da s njome raspolaze, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom.“ (Čl. 17, st. 1 *Zakona o stvarnim pravima Federacije Bosne i Hercegovine*, *Službene novine* BiH, 66/2013). „Svojina je stvarno pravo, koje vlasniku daje ovlašćenje da slobodno i po svojoj volji stvar drži, koristi i da njome raspolaze, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom.“ (Čl. 17, st. 1 *Zakona o stvarnim pravima Republike Srpske*, *Službeni list Republike Srpske*, 124/2008). „Svojina je najpotpunija vlast na stvari. „„Vlasnik ima pravo da svoju stvar drži, da je koristi i da njome raspolaze u granicama određenim zakonom.“ (Čl. 6, st. 1 i 2, *Zakona o svojinsko-pravnim odnosima* Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, 19/2009). „Svojina stvara prava i obaveze i treba da služi za dobro sopstvenika i zajednice.“ „Pravo svojine i druga stvarna prava se ostvaruju na osnovu slobodne dispozicije uz nužna ograničenja predviđena Ustavom i zakonom.“ (Čl. 3 i 5 *Zakona za sopstvenost i drugi stvarni prava Makedonije*, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, 18/2001).

Izuzetak u Regionu predstavlja novi Građanski zakonik Mađarske (*Polgári Törvénykönyv*), koji sadrži drugačije normativno rešenje. Propisano je da „vlasniku na predmetu prava svojine pripada potpuna i isključiva pravna vlast, u granicama utvrđenim *propisima* [italikom naglasio D. N.] i pravima drugih [lica].“ (Čl. 5: 13, st. 1, *Magyar Közlöny* 31/2013). Očigledno je da se glavni redaktor Nacrta tog zakonika, profesor Lajoš Vekás (*Vékás Lajos*) opredelio za fleksibilniji pristup, koji omogućuje da se pravo svojine ograniči i podzakonskim aktima. Pri tom, treba imati u vidu i činjenicu da je Ustavom Mađarske određeno

država se i dalje govori o apsolutnosti prava svojine u izvornom, najširem smislu. Sa druge strane, u nekim zapadnoevropskim zemljama je u međuvremenu razvijen bitno drugačiji pogled na svojinske odnose. Zakonske definicije koje su formulisane još u XIX veku uglavnom nisu menjane. Međutim, pravo svojine je decenijama ograničavano restriktivnim propisima specijalnog karaktera, pa čak i podzakonskim aktima organa izvršne vlasti. Kroz sudsku praksu su takođe postepeno uvođeni novi pravni instituti kojima je ono u značajnoj meri ograničavano.⁵¹ *Summa summarum* razvijene zapadnoevropske države i neke od istočnoevropskih tranzicionih zemalja su se našle na različitim idejnim i ideološkim pozicijama. Na Istoku Evrope, koji je decenijama bio prepoznatljiv po prenaglašenom državnom intervencionizmu i drastičnom sužavanju privatne svojine, danas dominira neoliberalni koncept. Na Zapadu, koji se tradicionalno smatra oličenjem slobode i demokratije, država sve više zalazi u građanskopravne odnose i u značajnoj meri ograničava pravo svojine.⁵² U Evropskoj uniji se govori o tzv. *demokratskom deficitu* (deficitu demokratije) zbog toga što ključnu ulogu u stvaranju prava imaju Evropska komisija i Sud pravde Evropske unije (koji zvanično ne spada među pravnostvaralačke institucije).⁵³

Činjenica je da Sudovi u Srbiji takođe imaju sve veći uticaj na oblikovanje prava. O tome svedoče nova zakonska ovlašćenja koja je dobio Vrhovni kasacioni sud, kao i tzv. *konstitucionalizacija privatnog prava*⁵⁴ koju sprovodi Ustavni sud. Sudovi su i u ranijim epohama imali kreativnu ulogu.⁵⁵ Primer za to predstavlja sistem precedentnog prava koji je između dva svetska rata na području Vojvodine oblikovao Kasacioni sud u Beogradu — odeljenje B u Novom Sadu, osnovano pre ravno sto godina (1920),⁵⁶ kao i praksa sudova u po-

---

da „svako ima pravo na svojinu i nasleđivanje“ kao i da „svojina podrazumeva društvenu odgovornost.“ (Čl. XIII, st. 1). Drugim rečima, ukazuje se na to da pravo svojine ima i određenu socijalnu funkciju.

⁵¹ Upečatljiv primer predstavlja praksa Kasacionog suda Francuske.

⁵² Opširnije o tome u: Dušan Nikolić, *Apsolutnost svojine u francuskom pravu...*, str. 86. etc.

⁵³ Opširnije: Dušan Nikolić, Precedent u praksi suda pravde Evropske unije — pravno-politički okvir, u knjizi: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije* (ur. Ranko Keča), Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, 2016, str. 193–209.

⁵⁴ Opširnije: Dušan Nikolić, *Odnos ljudskih prava i građanskih privatnih prava u Evropi*, u knjizi: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije* (ur. Ranko Keča), Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, 2013, str. 231–240.

⁵⁵ Opširnije: Dušan Nikolić, *Elements of Judge-made Law in the Serbian Legal System — Serbian national report*, poglavlje u knjizi: *Precedent and the Law*, (Ed.: E. Hondius), Brussels, Bruylant, 2007, pp. 437–467; Dušan Nikolić, *Independence and social influence of a meritorious legal elite in Serbia*, u knjizi: *Fair Reflection of Society in Judicial Systems. A Comparative Study*, (ed. Sophie Turenne), Edition: *Ius Comparatum — Global Studies in Comparative Law*, Springer, Berlin — Heidelberg, 2015, pp. 187–204.

⁵⁶ Opširnije: Dušan Nikolić, *Private Law in Vojvodina in the First Half of the 20th Century: A Functional Model of a Mixed Legal System*, u knjizi: *Öffnung*

sleratnom periodu, u vreme stvaranja pravnog sistema socijalističke Jugoslavije. Međutim, problem je u tome što sadašnji sudovi nekad tumače pravo sa pozicija prevaziđene (neoliberalne) ideologije. Time se narušava logika pravnog sistema i remeti socijalni balans pravne regulative nasleđene iz prethodnog perioda⁵⁷ (za koji je posebno zaslužan Mihailo Konstantinović,⁵⁸ najznačajniji zakonopisac XX veka na prostoru jugoistočne Evrope i autor *Zakona o nasleđivanju* iz 1955. godine).⁵⁹ Navedeni sudovi menjaju pravo, a time i pravnu politiku, za čije kreiranje i vođenje je nadležna Narodna skupština, kao organ zakonodavne vlasti.

Zaključak

Očigledno je da bi trebalo napraviti zaokret u pravnoj politici i drugačije odrediti sudbinu zaostavština bez naslednika. Na neki način i u određenoj meri, to bi bio konceptijski povratak na staro. Koncept koji je postojao u *Zakonu o nasleđivanju* FNRJ iz 1955. i u *Zakonu*

---

und Wandel — Die internationale Dimension des Rechts II, Herausgeber: (eds: Tomislav Boric, Brigitta Lurger, Peter Schwarzenegger, Bernd Terlitz), Wien, LexisNexis, 2011, pp. 525–533.

⁵⁷ Usudiću se da konstatujem da je vreme pokazalo da sam bio u pravu kada sam 2002. godine, u jeku sveopšte euforije i glorifikacije panevropskih integracija, na međunarodnoj naučnoj konferenciji u Budimpešti koju je organizovao nemački GTZ, rekao, a potom i napisao: „Približavanje svetskim i regionalnim pravnim standardima je neminovno. Međutim, ono mora biti postupno i dobro osmišljeno. Uvođenju novog normativnog koncepta ili novog pravnog instituta moraju prethoditi temeljne analize. Pre no što se norma nađe u pravnom sistemu, mora se znati da li je predloženo rešenje u skladu sa osnovnim principima i unutrašnjom logikom domaćeg prava i kakve će posledice proisteći iz njegovog uvođenja. Ukoliko se pokaže da je određeni pravni standard neostvariv, prilagođavanje domaćeg zakonodavstva treba odložiti, dok se ne stvore odgovarajući uslovi za promenu pravnog režima.“ V.: Dušan Nikolić, *Harmonizacija stvarnog prava na prostoru jugoistočne Evrope*, poglavlje u knjizi: *Beiträge zur Reform des Sachenrechts in den Staaten Südosteuropas*, Edition Temmen, Bremen, 2002, str. 212. O tome i u: Dušan Nikolić, *Reforma stvarnog prava u Republici Srbiji — istorijska iskustva i savremeni trendovi*, poglavlje u knjizi: *Stvarnopravna uređenja tranzicijskih zemalja — stanje i perspektive = Sachenrechtliche Regelungen in den Reformländern: aktueller Stand und Perspektiven* (ur. Tatjana Josipović), Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009, str. 183–216; Dušan Nikolić, *Development of the Property Law in Serbia — Both Autonomous Legal Development and Legal transplantation*, poglavlje u knjizi: *Private Law in Eastern Europe — Autonomous Developments or Legal Transplants?* (eds.: C. Jessel-Holst, R. Kulms, A. Trunk), Tübingen, Mohr Siebeck, 2010, pp. 237–267.

⁵⁸ Mihailo Konstantinović (Čačak, 1897 — Beograd, 1982), profesor univerziteta, ministar pravde u Vladi Kraljevine Jugoslavije, zakonopisac.

⁵⁹ Opširnije: Dušan Nikolić, *Istorijat Zakona o obligacionim odnosima i aktuelni trendovi u privatnom pravu Evropske unije*, u knjizi: *Razvojne tendence v obligacijskem pravu — ob 40-letnici Zakona o obligacijskih razmerjih*, (ur. Damjan Možina), Ljubljana, Inštitut za primerjalno pravo, Ljubljana, 2019, str. 41 i dr.

o nasljeđivanju SRS iz 1974. mnogo je primereniji opisanim trendovima u svetu i potrebi da organi državne vlasti efikasno štite interese društvene zajednice. Po tada važećim pravilima država je trenutno postajala vlasnik ostaviočevih dobara, a to znači da je mogla promptno preduzimati odgovarajuće mere i pravne radnje. Pozicija Republike Srbije bi bila bolja kada bi po uzoru na ranija normativna rešenja, u Zakonu pisalo samo to da zaostavština bez naslednika postaje državna (javna) svojina. Pri tzv. promišljanju i eventualnoj promeni pravne politike, ne treba se mnogo obazirati na teorijske rasprave o tome da li je država naslednik, odnosno sticalac po pravilima naslednog prava ili tzv. privilegovani okupant, koji stiće ostaviočevu imovinu po pravilima koja pripadaju korpusu stvarnog prava. U mnogim zemljama je to gotovo nebitno. Tako npr. u pravnim sistemima angloameričkog tipa svo zemljište pripada vladaru (u Ujedinjenom kraljevstvu i zemljama Komonvelta), odnosno državi (u Sjedinjenim Američkim Državama) i nakon smrti lica bez naslednika, u stvarno-pravnom (ili preciznije: svojinskom) smislu, ništa se suštinski ne menja. Vlasnik je isti. Jedino dolazi do reintegracije korpusa svojinskih ovlašćenja, kao u slučaju prestanka plodouživanja u pravnim sistemima evropskog kontinentalnog tipa, što svakako nije neposredno vezano za nasledno pravo i naslednopravne odnose. U Engleskoj se u tom smislu ništa nije promenilo od normanskih osvajanja i dolaska Vilijema Osvajača (*William the Conqueror*) na presto 1066. godine i ukidanja dotadašnjeg alodijalnog sistema (*allodium*).⁶⁰ Takav koncept svojinskih odnosa nije bio sporan sa stanovišta Evropske unije. U tom smislu, ni stav da imovina bez naslednika pripada Republici Srbiji, ne bi mogao da bude prepreka na *evropskom putu*.

Literatura⁶¹

1. Oliver Antić, *Država kao zakonski naslednik*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1–3/1991.
2. Gaj, *Institucije* (preveo: Obrad Stanojević), Nolit, Beograd, 1982.
3. Niketić Gojko, *Gradanski zakonik Kraljevine Srbije, protumačen odlukama odeljenja i opšte sednice Kasacionoga suda*, Beograd, 1909.

⁶⁰ Upor. sa: Susan Reynolds, *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900–1300*, Clarendon Press, Oxford, 1984; Barbara Pierre, *Classification of Property and Conceptions of Ownership in Civil and Common Law*, *Revue générale de droit*, 2/1997, pp. 235. etc.

⁶¹ Napomene: Spisak obuhvata knjige i članke koji su bili dostupni autoru u vreme pandemije covid 19. Osim navedenih, postoje i drugi radovi vredni pažnje, koji se, u većoj ili manjoj meri, odnose na razmatranu problematiku. Oni će svakako biti predmet daljih istraživanja, a neki će možda biti i inspiracija za ispisivanje novih redova na sličnu temu. Veći deo ovog spiska čine radovi jednog autora. Oni nisu tu zbog klasičnih (samo)citata, već zbog upućivanja na još neka poglavlja u knjigama i još neke članke koji zajedno sa ovim rukopisom čine širu misaonu celinu.

4. Nikolić Dušan, *Introductory Word*, u: *Legal Tradition and New Legal Challenges — Book of Abstracts*, (ur. Dušan Nikolić et. al.), Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2019.
5. Nikolić Dušan, *Socijalni ekvilibrijum i pravedno privatno pravo*, u: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije*, Tematski zbornik, knjiga V, Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad, 2017.
6. Nikolić Dušan, *Uvod u sistem građanskog prava*, XV izmenjeno i dopunjeno izdanje, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2019.
7. Nikolić Dušan, *Civilno društvo i civilno pravo*, u knjizi: *Liber amicorum Nikola Gavella: Građansko pravo u razvoju* (ur. Igor Gliha et al.), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
8. Nikolić Dušan, *Podela nauka i njihova međusobna uslovljenost*, izlaganje na naučnom skupu *Nauka — stanje, strategija, perspektive*, objavljeno u istoimenom zborniku referata u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti, Beograd, 2016.
9. Nikolić Dušan, *Apsolutnost svojine u francuskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 4/2014.
10. Nikolić Dušan, *Klimatske promene i građansko pravo — Elementi za strategiju prilagodavanja*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 4/2013.
11. Nikolić Dušan, *Climate change and property rights changes*, poglavlje u knjizi: *Property rights and climate change — Land use under changing environmental conditions*, (ed. Fennie van Straalen etc.), Routledge Complex Real Property Rights Series, London — New York, 2018.
12. Nikolić Dušan, *Precedent u praksi suda pravde Evropske unije — pravopolitički okvir*, u knjizi: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije* (ur. Ranko Keča), Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, 2016.
13. Nikolić Dušan, *Odnos ljudskih prava i građanskih privatnih prava Evropi*, u knjizi: *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije* (ur. Ranko Keča), Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, 2013, str. 231–240.
14. Nikolić Dušan, *Elements of Judge-made Law in the Serbian Legal System — Serbian national report*, poglavlje u knjizi: *Precedent and the Law*, (Ed.: E. Hondius), Brussels, Bruylant, 2007.
15. Nikolić Dušan, *Independence and social influence of a meritorious legal elite in Serbia*, у књизи: *Fair Reflection of Society in Judicial Systems. A Comparative Study*, (ed. Sophie Turenne), Edition: Ius Comparatum — Global Studies in Comparative Law, Springer, Berlin — Heidelberg, 2015.
16. Nikolić Dušan, *Private Law in Vojvodina in the First Half of the 20th Century: A Functional Model of a Mixed Legal System*, u knjizi: *Öffnung und Wandel — Die internationale Dimension des Rechts II*, Herausgeber: (eds: Tomislav Boric, Brigitta Lurger, Peter Schwarzenegger, Bernd Terlitz), Wien, LexisNexis, 2011, стр. 525–533.
17. Nikolić Dušan, *Harmonizacija stvarnog prava na prostoru jugoistočne Evrope*, poglavlje u knjizi: *Beiträge zur Reform des Sachenrechts in den Staaten Südosteuropas*, Edition Temmen, Bremen, 2002.
18. Nikolić Dušan, *Reforma stvarnog prava u Republici Srbiji — istorijska iskustva i savremeni trendovi*, poglavlje u knjizi: *Stvarnopravna uređenja tranzicijskih zemalja — stanje i perspektive = Sachenrechtliche Regelungen in den Reformlaendern: aktueller Stand und Perspektiven* (ur. Tatjana Josipović), Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

19. Nikolić Dušan, *Development of the Property Law in Serbia — Both Autonomous Legal Development and Legal transplantation*, poglavlje u knjizi: *Private Law in Eastern Europe — Autonomous Developments or Legal Transplants?* (eds.: C. Jessel-Holst, R. Kulms, A. Trunk), Tubingen, Mohr Siebeck, 2010, str. 237–267.
20. Nikolić Dušan, *Istorijat Zakona o obligacionim odnosima i aktuelni trendovi u privatnom pravu Evropske unije*, u knjizi: *Razvojne tendence v obligacijskem pravu — ob 40-letnici Zakona o obligacijskih razmerjih*, (ur. Damjan Možina), Ljubljana, Inštitut za primerjalno pravo, Ljubljana, 2019.
21. Rečnik srpskoga jezika, Matica srpska, Novi Sad, 2011.
22. Leksikon građanskog prava, (ur. Obren Stanković), Nomos, Beograd, 1996.
23. Orlić Miodrag, *Zaostavština Valtazara Bogišića u svetskoj i srpskoj pravnoj kulturi* u: *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru* (Zbornik radova. Ur. Zoran P. Rašović), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2018.
24. Pierre Barbara, *Classification of Property and Conceptions of Ownership in Civil and Common Law*, *Revue générale de droit*, 2/1997.
25. Rašović Zoran P., *Bogišićeve pravne izreke — Skladnosti između rimskopravnog i crnogorskog narodnog vrela*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2016.
26. Reynolds Susan, *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900–1300*, Clarendon Press, Oxford, 1984.
27. Stojčević Dragomir — Romac Ante, *Dicta et regulae iuris*, Beograd, 1984.
28. Tekelija Sava, *Dissertatio iuridica de causa, et fine civitatis / Pravna disertacija o uzroku i cilju postojanja države*, (sa latinskog preveo: Vladislav M. Todorović. Priredio: Dušan Nikolić), drugo izdanje, Matica srpska, Novi Sad, 2011.
29. Vouin Robert, Robino Pierre, *Droit privé — civil et commercial*, Tome premier, Presses universitaires de France, Paris, 1958.

Dušan Nikolić, PhD

ON THE POSITION OF THE STATE IN SERBIAN INHERITANCE LAW

The Republic of Serbia may inherit a deceased person's inheritance under the general rules applicable to testamentary inheritance, and according to what is stated in the *Law on Inheritance*, and under the special rules applicable to legal inheritance. The author considers that there is a discrepancy between the legislature's principled position that the state inherits a legacy as the last legal successor (in case of *bona vacantia*) and a concrete normative solution. The law stipulates that when one year has elapsed from the publication of a court announcement inviting persons claiming inheritance to appear, the court shall issue a decision by which the inheritance is handed over to the Republic of Serbia for *enjoyment*, not as an *ownership*. The state is not inheriting at that moment. It only gains the ability to base possession. From that moment, a special legal status is established. The Republic of Serbia has since been in the position of a possessor who can acquire the ownership according to special legal rules on *usucapio*. Under current Law, the

Republic of Serbia acquires ownership of the movable things submitted within three years, and in the case of real estate, within ten years, from the opening of the inheritance. The legislator does not use the term *legal inheritance*, but the property law term *acquisition of property*. On the basis of legal terminology and a specific normative solution, it can be concluded that this is not a matter of inheritance, but of the acquisition of ownership through possession (lat. *usucapio*) and that it is a dislocated institute of property law transposed into the Law on Inheritance.

The said normative solution is contrary to the public interest, since the state cannot dispose of the things from the decedent's property for a relatively long period. During all this time, it is obliged to take care of them and to allocate certain funds for these purposes, at the expense of taxpayers and the community at large. The size of this burden and the potential problems are great, because in Serbia, whose population is one of the oldest in the world, there are a large number of old households (potential decedents) and many unsupervised and fully abandoned buildings owned by them. The paper critically analyzes the legal positions of the Supreme Court of Cassation, which holds that a successor who appears after the expiry of the above deadlines may require the State to transfer the decedent's property to him. It also points to the ideological and ideological wanderings that exist in Southeast European countries regarding legal policy in the area of private law. The author's opinion is that a shift in legal policy should be made. The position of the Republic of Serbia would be better if, following the model of earlier normative solutions, the Law states only and simply that a legacy without a successor becomes state (public) property.

Key words: Inheritance Law; State as a successor; Bona vacantia; Usucapio; Supreme Court of Cassation